

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חֶמְדָּה יָמִים HEMDAT YAMIM

פְּרֻשֶׁת הַשָּׁבוּעַ חיי שרה תשפ"ו

היכן באמת נמצאת מערת המכפלה?

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

קניין מערת המכפלה, הפותח את פרשתנו, הוא אירוע מכוון בתולדות האומה. בקניית המערה על ידי אברהם, נפתח הפתח לקניינה של כל ארץ ישראל. התורה נפתחה ב"בראשית" ולא ב"החודש הזה לכם", כדי להדגיש שארץ ישראל שייכת לעם ישראל (רש"י בראשית א, א), ורכישת מערת המכפלה פותחת את הרשימה של המקומות, שאומות העולם אינם יכולים לטעון עליהם, שלנו הם. כך מפורש במדרש: "זה אחד משלשה מקומות שאין אומות העולם יכולין להונות את ישראל לומר גזולים הן בידיכם ואלו הן, מערת המכפלה, ובית המקדש, וקבורתו של יוסף" (בראשית רבה פרשה עט סימן ז).

קניין המערה הוא תוצאה של מציאת פיתחו של גן עדן, המאפשר את הכמיהה לחזרה למצב של אדם הראשון, לפני החטא. כך מפורש בזוהר חדש: "רבי קיסמא אמר, מערת המכפלה, סמוך לפתח גן עדן. בְּשִׁעָה שְׁמִינָה חָנָה, בָּא אָדָם לְקַבְּרָה שָׁם. וְשָׁם הָרִיחַ, מְרִיחוֹת גֵּן עֵדֶן, בְּאוֹתוֹ הָרִיחַ שְׁהֵינָה שָׁם" (מהדורת הסולם - רות מאמר כשגירש הקב"ה אדה"ר מגן עדן אות ריד). אם כך, נשאלת השאלה, מדוע לא נבחרה חברון לשמש כבירתה של מדינת היהודים לדורי דורות? התשובה הפשוטה היא שירושלים היא זו שנבחרה, כיוון שהיא המחברת בין שבט יהודה לבין שבטי יוסף, היא המחברת בין רחל ולאה "אֲשֶׁר בָּנוּ שְׁתֵּיהֶם אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל" (רות ד, יא), שנרמז גם בפסוק הבא "וְיִשְׂרָאֵל הִפְנִיחַ כְּעִיר שְׁחָבְרָה לָהּ יַחְדָּו" (תהלים קכב, ג).

כדי לחדד יותר את השאלה, נשתף באירוע שהתרחש בבית דינו של מרן הראי"ה לפני למעלה ממאה שנים. אנשי ירושלים הגישו תביעה בבית הדין של הרב הראשי, הראי"ה קוק זצ"ל, כנגד קהילת חברון שפתחה במסע גיוס כספים עצמאי, ולא כחלק מהגיוס של ה"ועד הכללי", שאסף בעבור כל הישוב היהודי בארץ ישראל. הרב זצ"ל ביקש מהנתבעים להסביר את פשר המעשה. אנשי חברון טענו כמה טענות שנפרטן בקיצור: א. חברון היא הפתח לקניית כל ארץ ישראל שהרי הארץ מקופלת תחתיה (רמזו בשם מכפלה, הכ"ף מתחלפת בקו"ף). ב. האבות גרו בחברון ולא בירושלים ולכן לקהילת חברון יש ותק של 4000 שנה לעומת הותק הקטן בהרבה שיש לקהילת ירושלים, רק 3000 שנה. ג. הפתח של גן עדן הוא בחברון כמבואר בזוהר לעיל, והפתח של גיהנום הוא בירושלים, כמבואר במסכת סוכה "תנא רבה בר מריון בדבי רבי יוחנן בן זכאי: שתי תמרות יש בגי בן הנום ועולה עשן מביניהן... וזו היא פתחה של גיהנם!" (עירובין דף יט ע"א). אם כך, ברור שיש עדיפות לחברון על ירושלים, ואנשי חברון אינם כפופים ל"ועד הכללי" היושב בירושלים.

הראי"ה דחה את טענתם באמצעות המקור הבא בזוהר: "תָּא חֲזִי (בא וראה), יְרוּשָׁלַם כָּל אֲרָעָא דְיִשְׂרָאֵל אֲתַכְפֵּל תַּחוּתָהּ (כל ארץ ישראל מקופלת תחתיה), וְאִיהִי קִיַּיָּמָא לְעִילָא וְתַתָּא (ויש ירושלים של מעלה וירושלים של מטה), כְּגִוּוֹנָא דָא, יְרוּשָׁלַם לְעִילָא יְרוּשָׁלַם לְתַתָּא, אֲחִידָא לְעִילָא, וְאֲחִידָא לְתַתָּא, יְרוּשָׁלַם לְעִילָא אֲחִידָת בְּתָרִין סְטָרִין (ירושלים של מעלה יש לה שתי בחינות של אחדות), לְעִילָא וְתַתָּא, וּבְגִין כֵּן, כְּפֻלָּתָא הִיא" (מהדורת הסולם - בראשית פרשת חיי שרה מאמר מערת המכפלה אות קיג). כדי שהדברים יהיו ברורים, נביא את דברי הרב אשלג זצ"ל, המבארים את הדברים (שם) בתוספת ביאור בסוגריים מרובעים "תא חזי ירושלים וכו': בוא וראה, ירושלים, כל ארץ ישראל מקופלת תחתיה, שהיא סוד המלכות [עירו של דוד], והיא נמצאת למעלה ולמטה [כעיר שחוברה לה יחדיו]. באופן זה: יש ירושלים למעלה שהוא בינה, ויש ירושלים למטה שהוא מלכות, כי נאחזת למעלה ונאחזת למטה. ונמצאת ירושלים של מעלה אחוזה בשני צדדים למעלה ולמטה וירושלים של מטה אחוזה בשני צדדים למעלה ולמטה. וע"כ היא כפולה. פירוש. ירושלים של מעלה היא בינה, וירושלים של מטה היא מלכות. ונודע שבסוד שיתוף מדת הרחמים בדין נכללו זה בזה..."

הסביר הרב זצ"ל כי עם בניין ירושלים, עברה מערת המכפלה לירושלים. וחיבור של חברון (כשמה כן היא) עלה דרגה לחיבור של ירושלים, המחברת ומאחדת את עם ישראל ומחברת ומאחדת בין ירושלים של מטה וירושלים של מעלה, שהיא שקולה כנגד "כנסת ישראל" (ולכן הגימטרייה שלהן שוות).

חברון לא נפגעה! היא נשארה במעלתה, בנגלה מערת המכפלה היא בחברון, אבל בנסתר היא בירושלים. ארץ ישראל ועם ישראל חד הם.

נזכור כי האחריות לבניין ארץ ישראל יושבת על כתפי מנהיגי כל העם שנבחרו על ידו, ולא על כתפי אנשים פרטיים, גם אם אהבתם לארץ ישראל עזה וחזקה מאוד מאוד וד"ל.

נמשיך ללכת באורו של מורה האורות הראי"ה זצ"ל, הדרך של אהבת חינום.

(לשיעורי הרב יוסף כרמל ביוטיוב)

לְעִילָא וְתַתָּא

הרב משה מרדכי אגרייך
א' בניסן תשפ"ה

לע"נ הנופלים במערכה להגנת המולדת היי"ד

הרב ד"ר ג'רי האכבוים י"ח באדר ב' תשפ"ב	פרופ' ישראל ושלומית אהרונים י"ד בכסלו תשפ"ג / ט' בחשוון תשפ"ו	הרב משה וסרצוג כ' בתשרי תשפ"א	הרב יהושע רוזן ט"ו באדר א' תשפ"ב	הרב ישראל רוזן י"ג בחשוון תשע"ח	הרב שלמה מרזל י' באייר תשע"א
מר שמואל וגב' אסתר שמש י"ז בסיוון / כ' באב	הרב נפתלי צבי יהודה בר אילן מנחם אב תשפ"ד	הרב ראובן וחיה לאה אברמן ט' בתשרי תשע"ו / כ' בתשרי תשפ"ב	מר יצחק וגב' נעמי טרשנסקי כ"ח באדר תשפ"א / י"ד אדר ב' תשפ"ד	ר' שמואל וגב' רבקה ברנדמן ט"ז בטבת תשפ"ג / ח' באייר תשפ"א	הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן נלב"ע כ"א באדר א' תשע"ד
הרב אשר וגב' סוזן וסרטייל ט' בכסלו / ט"ז אלול	ר' מאיר וגב' שרה ברכפלד (שרה - ט"ז בטבת תש"ף)	מר יצחק וגב' נעמי טרשנסקי כ"ח באדר תשפ"א / י"ד אדר ב' תשפ"ד	מר זליג וגב' שרה ונגרובסקי כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן נלב"ע כ"א באדר א' תשע"ד	צפורה בת יונה דונייר ע"ה נלב"ע י"ב אדר א'
ר' אליהו כרמל וגב' מלכה טוביב כרמל ח' באייר תשע"ו / י"א במנחם-אב תשס"ט	ר' אברהם ומרת גיטה קליין י"ח באייר / ד' באב	הרב יעקב (ג'רי) פרנקל ט' בטבת תשפ"ב	תמר ליכטנשטט כ"ז בחשוון תשס"ז	מר אלישע בן רבקה וגב' שושנה בת שרה	גב' מירה קושיצקי כ"ב בסיוון תשפ"ג

Eretz Hemdah

ארץ חמדה, ע"ר

רח' ברוריה 2, ירושלים 91080

2 Bruriya St., Jerusalem 91080
www.ERETZHEMDAH.ORG 02-5371485 טל: info@eretzhemdah.org

הרב בצלאל דניאל – ראש תוכנית "מורנו" מבית 'ארץ חמדה'

לע"נ מורנו הרב ארנרייך זצ"ל, ממנו למדנו להרגיש את הסברא ולהבנת התורה

חזרה ותוספת מילים בתפילות השונות

בשבוע שעבר התחלנו את עיסוקנו בשאלה אם מותר לחזור על מילים, פסוקים וקטעים בתפילה. נסכם בקצרה יסודות מרכזיים שלמדנו:

- ישנם פסוקים וקטעים שחזרה עליהם עשויה חלילה כתפילה ליישות נוספת חוץ מהקב"ה (לדוגמא: "שמע ישראל", "מודים").
- ישנם פסוקים או קטעים שחזרה עליהם מגונה, מפני שהיא נשמעת כעיסוק לא רציני בתפילה (כך עלה בדברי אב"י, האומר שיש לקחת יותר ברצינות עמידה לפני ה' ולמנוע את הצורך בחזרה על מילים, וכך נשמע מרש"י האומר שחזרה על מילים נשמעת כליצנות).
- הריף ורב האי גאון מציעים שיהיה פחות חמור לחזור על מקטע הגיוני שלם. כאמור, דבר זה נתון במחלוקת.
- רוב האיסורים שלמדנו נובעים מכך שחזרה **נשמעת** בעייתית. מתוך כך חולקים הפוסקים אם מותר לאדם לחזור על הדברים כאשר אחרים אינם שומעים.
- למדנו נפקא מינה הפוכה: חזרה ציבורית, כמו שנהוג בסיום יום הכיפורים, אינה בעייתית, מפני שכולם מבינים את המעמד. המגן אברהם הקשה על הצעה זו מהגמרא במגילה, והאליה רבה דוחה את דבריו ואומר שבסוגיה במגילה מדובר שהחזרה נאמרת דרך שיר. כלומר, אמנם זו שירה ציבורית, וכל הציבור מכירים את השיר, אבל זה נעשה בדרך שירה, ולא בדרך תפילה, ולכן גם שם יש חשש שאנשים לא יבינו את הדברים.

מצוידים ברקע הזה, נתחיל לברר את ההשלכות המעשיות המובאות בדברי הפוסקים.

[illegible]

לכן ישנה הסכמה רחבה שאסור לחזור על מילים באופן שאינו הגיוני אלא נועד לשרת את המנגינה. בברם יש לציין שישנם מקורות להתיר חזרה לצורך המנגינה: פרשנים רבים מבארים בתנ"ך במקומות שונים שישנה חזרה וכפילה של מילים בכדי להעצים תחושה. בפרשיות האחרונות יש חזרה על שמות (נח נח, אברהם אברהם). בפרשה האחרונה יש מעין שיר – "וה' פקד את שרה כאשר אמר, ויעש ה' לשרה כאשר דיבר). בהלל עצמו: אנה ה' כי אני עבדך אני עבדך בן אמתך". הריב"ש מבאר את החזרה על קטעים מתוך ההלל בכדי להעצים את השירה.

נראה שיש חילוק פשוט בין הדברים. שירת התפילה מורכבת מהמנגינה ומהמילים. בחירת מילים שאנו מבקשים להעצים את ההכוונה והמחשבה עליהם מבורכת. כאשר ייסדו "אני עבדך, אני עבדך בן אמתך" ביקשו להעצים באופן שירי את התודעה של האדם שהוא עבד ה'. השיר והמנגינה נועדו להעצים את החוויה של האדם מול רבש"ע. הבעיה היא כאשר המילים מהוות כלי שרת עבור המנגינה. מבורך הוא שחזנים משקיעים ומוסרים את קולם לחיזוק האווירה ועבודת ה'. אך אל לנו לערבב בין מטרה ובין אמצעי: המטרה היא התפילה, המנגינה היא האמצעי.

דוגמא לדבר מצאנו בהליכות שלמה, שם תלמידי הרשב"י אומרים שהוא התיר לציבור לחזור על קטעים מתוך שירת ההלל יחד עם שליח הציבור בכדי להעצים את הכבוד וההלל לקב"ה.

נעבור לחזרה על מילים לצורך כוונה יתרה:

ביחס לתוספות בתפילה, השו"ע (אורח חיים סימן קיב סעיף א וסימן קיט סעיף א) מגדיר כך:

שלושת הברכות הראשונות נועדו לברכות כלליות. ולכן מותר להוסיף בהן רק בקשות כלליות, ולא פרטיות.

על חולה מסוים, וכן על זה הדרך).

אצל הראשונים היה מקובל מאוד להוסיף פיוטים מעניין הברכה לא רק לברכה הפרטית, אלא בעיקר לתפילת שליח הציבור.

אם כך, יש לנו תקדימים מקובלים להוספת תוספות מעניין הברכה, הן בברכה הפרטית והן בברכה של שליח הציבור.

לכאורה אם מותר להוסיף תוספות, יש מקום להוסיף מילים המסייעות לכוונה על הדבר.

אך בכך יש להיזהר: חז"ל תיקנו עבורנו נוסח תפילה מדוקדק. עלינו להיזהר לא לשנות את המשפטים שתיקנו במסגרת הברכות השונות. כוונתנו היא להוסיף משפטים שלמים (כפי שמבואר בשו"ע), או לחזור ולחדד את המילים שהם עצמם תיקנו. כמובן שאין לשנות את המשפטים שחז"ל תיקנו, גם לא על ידי תוספת ביאור וחידוד שאנו הוגים.

ובכל זאת, למדנו שני טעמים לא לחזור על המילים עצמם: א. דברי הגמרא, שחזרה על מילים היא דבר מגונה. ב. דברי אביי.

בעל תפארת ישראל בפירוש המשניות כותב שאכן בציבור מגונה לחזור על מילים. אך האדם המתפלל לקב"ה וחוזר על מילים בכדי להעצים את כוונתו זה 'דרך ריצוי', ולכן זה מותר.

נאחז את כוונתו: בטור הקודם למדנו שיש שתי בעיות בחזרה על מילים: א. כפי שחידד הב"ח, הציבור עשויים להבין שכוונתו הלהתפלל לשתי רשויות (חלילה), או שבפני הציבור הדבר נשמע כתפילה לא רצינית. ב. אביי בגמרא אומר שלא מדברים עם הקב"ה כעם שמדברים עם חבר. נראה שבעל תפארת ישראל בא לענות על שני הדברים: האדם מתפלל בינו ובין עצמו. אך גם בינו ובין עצמו זה עשוי להישמע כפנייה לא רצינית, כדברי אביי. על כך הוא משיב שאם הדברים נעשים בדרך ריצוי, אדרבה, כך יש לדבר לפני מלך.

פוסקים רבים פסקו שמותר לחזור על מילים אם המטרה היא להעצים את הכוונה. חלקם אף מעודדים חזרה על מילים לצורך תוספת כוונה. כאמור, מהפיוטים שתיקנו ראשונים אנו למדים שאף שליח הציבור רשאי להוסיף לנוסח בכדי להעצים את כוונת הציבור.

לסיכומו של דבר נסכם ונאמר שתוספת וחזרה מותרים בתנאים הבאים:

- החזרה נעשית להעצמת כוונה, ולא עבור המנגינה.
- אין שינוי לנוסח הברכה שתיקנו חז"ל.
- השומעים מבינים את מהות החזרה (והחזרה לא נשמעת להם כחוכא, או ככלי שרת למנגינות).
- בתפילת היחיד, שאחרים אינם שומעים, התנאי הוא דרך ריצוי והעצמת כוונה בלבד.

שימו לב שמן הדברים עלה חילוק מעניין בין ברכות ובין פסוקים:

חזרה על מילים ואף פסוקים בתוך קריאת שמע, שמהותה קבלת עול מלכות שמיים, היא הבעייתית ביותר. גם חזרה על מילים מתוך ברכות שבח והודאה עשויה להיות בעייתית, שכן נשמע שחלילה האדם מודה לא רק לקב"ה לבדו. יש להקפיד על נוסח הברכות שתיקנו חז"ל, אך מותר להוסיף להן מילים. לעומת זאת, דווקא בפסוקים ראוי להחמיר יותר, שכן הפסוק זו יחידה מתוך כתבי הקודש אותם אין לשנות. ברם כבר חז"ל תיקנו חזרה על פסוקים שלמים בפסוקי הלל, ואף שם אם הכוונה היא להעצים את הכוונה וברור לציבור שזו מטרת החזרה יהיה מותר (ואף משובח) לחזור על פסוקים. והעיקר שנכוון להגדיל ולשבח את שמו יתברך באופן ששמו יתגדל אצל אלוהים ואדם.

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org **ארץ חמדה – קישור לשיעורי "מורנו" ביוטיוב**

מתפללים לרפואתם השלימה, בתוך שאר חולי עם ישראל:			
שמואל בן ברוריה	ניר רפאל בן רחל ברכה	חנה בת אוריה	החייל, איתמר חיים בן ציפי ציפורה
רות צפורה בת חנה	ישי בן מרים	הלל בן תמר שפרה	טל שאול בן יפה
מאירה בת אסתר	הילה צפנת בת שרה טובה	עודד בן חיה	מכאל אלכסנדר אברהם בן שרה מלכה
שלמה בן שולמית	ר' יצחק בן ברינדל גיטה	מינדה לאה בת ליפשה	חוה ראנלה בת פיילא
	חיים מרדכי פרץ בן אסתר מילכה	משה בן אסתר חיה	רבקה בת שרה בלה
			נבו בן פריבה

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ה)

New York, USA

ניו יורק, ארה"ב

סיוון תש"ס

טיסה מזרחה ביום שישי אחר הצהריים החוצה את קו התאריך בשבת

שאלה

ביום שישי יוצאת טיסה מטוקיו לניו יורק בשעה 12:00 בצהריים. בגלל מעבר קו התאריך הטיסה מגיעה לניו יורק ביום שישי בשעה 11:00 לפני הצהריים. עד המעבר של קו התאריך יתכן וחלק מהזמן המטוס יטוס בשבת, לפי מקום היציאה ולפי מיקומו של המטוס ביחס לפני הקרקע. האם מותר לטוס בטיסה זו ואם כן האם יש מגבלות כל שהן בנוגע לטיסה וההתנהגות בה.

תשובה

מעיקר הדין מותר לו לאדם לעלות לפני שבת¹ על טיסה זו, ובפרט לאיש עסקים². והדבר מותר גם אם הטיסה תמשך כאשר הוא טס מעל למקום שבו השבת נכנסת או כבר נכנסה³. החל בשעה שבה היה חייב בשמירת שבת⁴ ועד לרגע שהמטוס יעבור את קו התאריך ימנע עצמו מלעשות פעולות שהן בגדר חילול שבת⁵, ואז לא יבקש מאנשי הצוות לבצע עבורו פעולות כאלה⁶. אין כל ספק שמותר לעלות על המטוס אם זה יחצה את "קו התאריך"⁷ קודם כניסת השבת. כמבואר בשאלה, כל זה הוא כאשר הנחיתה תהיה במקום בו עדיין לא⁸ נכנסה השבת⁹.

¹ במסכת שבת (יט ע"א) מצינו, "אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם לשבת. במה דברים אמורים, לדבר הרשות, אבל לדבר מצווה שפיר דמי..." ונחלקו פוסקים בדבר טעם האיסור, והנחת-היסוד של כולם היא שמדובר בספינה שמונהגת על ידי נכרים.

להלן סיכום השיטות ע"פ המובא ב"משנה ברורה" (בהקדמה לסי' רמח):

א. שיטת "בעל המאור" - החשש הוא שמא יאלץ היהודי לעשות מלאכה לאחר כניסת השבת, מחמת פיקוח נפש ח"ו, שהרי הולך למקום סכנה.

ב. שיטת רמב"ן - החשש הוא שמא יעשה הגוי מלאכה עבור היהודי המפליג.

ג. שיטת רבנו חננאל - בנסיעה בשבת בספינה יש איסור תחומין גם כשאין הנוסע עושה כל מעשה. בספינה שגבוהה מעשרה טפחים מעל לים לא קיים איסור זה (ענין ב"בית יוסף" שם דיון בנושא).

ד. שיטת רי"ף - לא יתכן שיש כאן חשש חילול שבת, כי אז גם קודם ג' ימים וגם לצורך מצוה היו אוסרים, מכיון שמתנה לדחות את השבת, אבל הטעם הוא משום "עונג שבת" - הגוף זקוק לשלושה ימים כדי להתרגל לטלטול בים ולתופעות הלואי שהוא גורם (ועיין שם ההסבר בשיטת החולקים על רי"ף).

ה. שיטת בעלי התוספות - בשלושת הימים קודם השבת גזרו "שמא יעשה חבית של שייטין", ואם הקפיד לעלות על הספינה שלושה ימים קודם השבת, לא גזרו, כי יש "היכרא" שחושש, ולא גזרו שמא יעבור על איסורי שבת.

להלכה פסק מרן המחבר כרי"ף והתיר לעלות לספינה אפילו בערב שבת, אם אין חשש תחומין (כלומר בספינה גבוהה ו/או בנהר עמוק) ובמקום שאין חשש של ביטול עונג שבת. לפי זה ודאי שמטוס עדיף, שבו אין כל חשש, כמעט לפי כל השיטות, וגם לגבי איסור תחומין ניתן להקל בצרף מספר טעמים:

א. גם לדעת החולקין, שיטת המהר"ם שלא נפסק כמותה להלכה עיין הג' מימוניות (רמב"ם הלכות שבת פרק ל אות מ), הסוברים שבעית תחומין למעלה מעשרה היא "בעיא דלא איפשטא" כבר פסק הרמב"ם שכל מחלקותם היא ביבשה ולא בים, ובמקרה דנן הטיסה היא מעל הים.

ב. גם כשהמטוס טס מעל ליבשה, ניתן להקל - ע"פ פסק רשב"ם (מובא בתוס', עירובין מג ע"א ד"ה הלכה כרבן גמליאל) וזה לשונו: "דמותר להכנס בספינה מבעוד יום בערב שבת אפילו שהספינה הולכת חוץ לתחום בשבת, דספינא ממילא אזלא ואיהו לא מידי עביד, ובלבד שלא יצא חוץ לספינה, והספינה כולה כארבע אמות". סברה זו הובאה גם בחידושי רמב"ן (שם ד"ה "ומעתה") והובאה להלכה על-ידי הב"ח (טור, "אורח חיים" סי' רמח). ואע"פ שיש חולקים, במטוס ניתן לצרף זאת כסניף להקל, מה עוד שאין חשש שיצא מן המטוס.

ג. הגמרא במסכת עירובין (מו ע"א) דנה במושג "מינד ניידי", ונחלקו ראשונים בהסבר העניין, עיין בחידושי הרשב"א (שם) ובחידושי הרמב"ן (דף מג ע"א ד"ה ועוד נ"ל) והובאו דבריהם ב"ביאור הלכה" (סי' תד ד"ה ממקום שפגע). לביאור נוסף בעניין עיין שו"ת "ציץ אליעזר" (ח"א סי' כא) שהבין בדעת "ביאור הלכה" שדוקא בספינה, שיש לומר שנחה על פני המים והמים הם אלה שנדים, נחלקו, אך לעניין מטוס כולי עלמא לא פליג שאינו קונה שבתה במקומו, וממילא אין כאן בעית תחומין.

מרן בשו"ע "אורח חיים" (סי' רמח סעיף א) פסק שכל ההיתר לעלות לספינה בערב שבת הוא דוקא, אם הוא הולך לדבר מצוה, אבל רמ"א בסוף הסימן הביא דעת ר"ת "יש אומרים, כל מקום שאדם הולך לסחורה או לראות פני חבירו, חשוב הכל דבר מצוה, ואינו חשוב דבר הרשות רק כשהולך לטייל, ועל כן נהגו בקצת מקומות להקל בעניין הפלגת הספינות... כי חושבים הכל לדבר מצוה. ואין למחות בידו, הואיל ויש להם על מי שישמכו". וכאן מדובר בהפסד יום עסקים, אם נחייבו לצאת יום קודם.

אע"פ שהמחבר מוסיף שם תנאי נוסף - "ופוסק עמו שישבות", כלומר שהישראל יתנה מראש עם בעל הספינה הגוי, שהספינה לא תנוע בשבת, כבר נזכר בגמרא שבת (יט ע"א) "ואינו שובת", כלומר אע"פ שברור שלא ישבות, וכבר נפסק להלכה שהוא רק למצוה בעלמא, כמבואר ב"משנה ברורה" (סי' רמח ס"ק ג). והטעם הוא כדי שלא ייראה, שהיהודי מזלזל במצוות השבת, ובנדון דידן זה כלל וכלל לא שייך (ולפי "המשנה ברורה" להלכה, במקום שברור שלא ישמע לו, אין צריך כלל להגיד).

ו. ויכול לסמוך על כך שרוב הטייסים ורוב הנוסעים אינם יהודים, ואם יכול לברר על הטייס - עדיף. עיין שו"ע "אורח חיים" (סי' רעו סעי' ב). כגון הדלקת המנורות שליד כסא, הפעלת מערכת הבידור, כניסה לשירותים (הדלקת האור על ע"י נעילת הדלת), אזעקת הדייל על ידי מערכת חשמלית.

כגון לבקש לחמם אוכל עבורו. ויש מקום לבקש להגיש את הארוחה אחר המעבר על קו התאריך או לבקש את הארוחה קודם כניסת השבת. וישנם פוסקים שציידו להחמיר בעניין זה - עיין "אגרות משה" (אורח חיים ח"ג, צו) וז"ל: "...ובלא כל זה נמי אין לשומרי תורה ליסע בעראפלאן בשבת, אף אם יכנס לשם בערב שבת ויצא משם אחר השבת...". וכן הוא בשו"ת "מנחת יצחק" (ח"ב סי' קו), שם כתב להחמיר בדבר, בין השאר מטעם שיש הסוברים, שאם נמצא במקום הנח להילוך, אע"פ שהוא למעלה מעשרה טפחים נחשב שעומד על הקרקע ("ארעא סמיכתא") וכן מטעם שיש שהכריעו שיש תחומין למעלה מעשרה. ועי"ש עוד באריכות. עיין עוד בהרחבה בענין זה בתשובה הבאה בענין המשך נסיעה ברכב בהגיע זמן כניסת שבת ובהערה 4 שם.

ה. המושג ההלכי "קו תאריך" איננו חופף את המושג "קו התאריך" הבינלאומי. קו התאריך הבינלאומי נקבע באופן שרירותי (תוך התחשבות בשיקולים פרקטיים) 180 מעלות מגריניץ שבאנגליה. קו זה עובר מערבית לחוף המערבי של יבשת אמריקה (בין אלסקה לסיביר), לעומת קו התאריך ההלכי שנקבע ע"פ שיקולים אחרים, ונחלקו בשאלה פוסקים.

והרי תמצית שיטותיהם:

א. שיטת ה"חזון איש" - הקו עובר 90 מעלות מזרחית לקו האורך של ירושלים, ולפי זה הקו עובר במזרח של סין (מערבית ליפן).

ב. שיטת הגר"מ טיקוצ'ינסקי - הקו עובר 180 מעלות מזרחית לקו האורך של ירושלים, ולפי זה הוא חוצה את האוקיינוס השקט בין יפן לארה"ב ועובר מערבית לאלסקה (לפי"ז קו התאריך הבינלאומי קרוב לקו התאריך ההלכי).

ג. שיטת הגרצ"פ פרנק - אי-אפשר להכריע בשאלת קו התאריך.

נמצא שכל הדיון בשאלה זו הוא רק לשיטות הרב טיקוצ'ינסקי והגרצ"פ פרנק, אבל לשיטת החזון איש אין כלל בעיה. אם הנחיתה תהיה בשבת, יתעוררו בעיות הלכה קשות, ואכמ"ל. על כן אין לעלות לכתחילה על טיסה כזו.

עיין גם בשו"ת "בצל החכמה" שכתב רבות על נושא זה.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת לכרכים ד-ט:

הרב זלמן נחמיה גולדברג

הרב נחום אליעזר רבינוביץ

הרב ישראל רוזן

ארץ חמדה – קישור לשו"ת במראה הבזק באתר

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן.

יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח ובידור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד.

זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

